

Noodzakelijk beleid voor klimaat en natuur

18 november 2025

Geachte heer Buma,

De formatie van een nieuw kabinet is hét moment om koers te zetten naar een rechtvaardiger, gezonder en welvarender Nederland. De afspraken die in deze periode worden vastgelegd, bepalen hoe leefbaar ons land blijft voor huidige én toekomstige generaties.

Nederland staat op een kantelpunt

Natuur verdwijnt in hoog tempo en het klimaat verandert merkbaar. De signalen zijn urgent: oogsten mislukken door extreem weer, drinkwater raakt vervuild, de lucht wordt ongezonder en de zorgkosten stijgen. Zonder duidelijke koers verliezen we niet alleen onze biodiversiteit en natuur, maar ook onze internationale geloofwaardigheid en economische veerkracht.

Tegelijk ligt er een hoopvol perspectief. Groene energie zorgt voor schone lucht en betaalbare stroom. Gezonde landbouw voedt ons zonder de bodem uit te putten. Sterke natuur beschermt ons tegen hitte en wateroverlast, en biedt ruimte aan mens én dier. Deze toekomst is haalbaar, mits we nu samen de juiste keuzes maken.

De tijd van uitstel is voorbij; de kans is nu

Daarom hebben veertien toonaangevende natuur- en milieuorganisaties recent het manifest *Natuur en klimaat zijn geen bijzaak, maar noodzaak*¹ gepresenteerd. Het manifest bevat tien voorwaarden om Nederland op weg te helpen naar een toekomst waarin mens en natuur samen bloeien. Ten behoeve van de formatie, zijn deze gebundeld langs drie hoofdthema's

1. Landbouw en stikstof: naar een houdbaar voedselsysteem

Een integrale transitie van de landbouw is nodig om te voorkomen dat we van crisis naar crisis schuiven: van stikstof naar water, van natuurverlies naar een onhoudbaar verdienmodel voor boeren. Door kringlooplandbouw, extensivering rond kwetsbare natuurgebieden, het terugdringen van vervuiling en het lonend maken van duurzame keuzes ontstaat een landbouwsysteem dat zowel natuur als boeren perspectief biedt. Zo halen we Nederland van het stikstofslot, verbeteren we de waterkwaliteit en versterken we onze voedselzekerheid.

2. Sterke en verbonden natuur met schoon water

De natuurherstelopgave vraagt om regie en samenhang: het herstellen, verbinden en beschermen van natuurgebieden, het afronden van het Natuurnetwerk Nederland, het verbeteren van waterkwaliteit en het vergroenen van steden. Investeren in natuur en schoon water is geen kostenpost, maar een basisvoorziening: het voorkomt gezondheidsproblemen, beperkt de schade van hittestress en wateroverlast en maakt ons land veerkrachtiger voor de generaties na ons.

3. Klimaat, energie en industrie: versnellen met oog voor brede welvaart

Nederland moet uiterlijk in 2040 klimaatneutraal zijn. Dat vraagt nú om versnelling: energiebesparing, opschaling van hernieuwbare energie, en een versnelde verduurzaming van de industrie. Door het Klimaatfonds en andere middelen zoals de SDE++ doelgericht in te zetten op maatregelen die vóór 2030 CO₂-reductie opleveren, dalen de energiekosten, groeit onze energie-onafhankelijkheid en blijft onze economie concurrerend.

Onderaan deze brief vindt u de **financiële bijlage** met uitgewerkte beleidsmaatregelen, budgettaire onderbouwing en een analyse van de maatschappelijke en economische meerwaarde. Daarmee laten wij zien dat ambitieus natuur- en klimaatbeleid niet alleen noodzakelijk is, maar ook uitvoerbaar, betaalbaar en zelfs winstgevend.

De samenleving snakt naar daadkracht. Bedrijven, burgers, maatschappelijke organisaties en medeoverheden staan klaar voor duidelijke keuzes. Als natuur- en milieuorganisaties slaan wij nu de handen ineen. Wij signaleren waar het wringt en brengen de urgentie en kennis in die nodig zijn om Nederland vooruit te helpen. Wij vragen u deze verantwoordelijkheid met ons te nemen.

Wij roepen u daarom op deze voorstellen te verankeren in het regeerakkoord en zo te laten zien dat Nederland kiest voor een gezonde, toekomstgerichte economie, een sterke natuur en een leefbare toekomst voor alle generaties.

Wij gaan graag met u en de formerende partijen in gesprek om deze koers samen waar te maken.

Namens:

Landbouw en stikstof

De opgave

Er is een integrale transitie van de landbouw nodig, die problemen in samenhang oplost. Die oplossingen moeten leiden tot een houdbaar systeem, dat ervoor zorgt dat we niet rechtstreeks van een stikstofcrisis doorgaan naar de volgende crises op het gebied van water, natuurherstel en bestrijdingsmiddelen. Vergunningen mogelijk maken en houden vergt dat drukfactoren worden verminderd (zoals stikstof, pesticiden, grondwateronttrekking) met geborgde maatregelen. Juridische noodgrepen als een rekenkundige ondergrens zijn niet de oplossing. De landbouw van de toekomst is gebaseerd op de natuurlijke draagkracht van het land, het milieu en de biodiversiteit. Dat betekent: extensieve zones creëren rondom natuurgebieden/kwetsbare gebieden waarin inputs als kunstmest en pesticiden sterk verminderen (met op korte termijn een verbod op de meest schadelijke pesticiden), grondgebondenheid, verduurzaming van de akker- en tuinbouw, water en bodem sturend laten zijn, 10% natuurlijke landschapselementen en het zo lokaal mogelijk sluiten van kringlopen. Vormen van landbouw die hier (deels) invulling aan geven zijn biologische en agro-ecologische landbouw en weidevogelvriendelijke landbouw. Duurzame landbouw moet lonen voor boeren. Hier ligt een rol voor ketenpartijen en voor de overheid.

Er is substantieel, gebiedsgericht en integraal budget nodig om de landbouw-transitie te realiseren, met een hersteld Transitiefonds als kern

Benodigd overheidsbudget

Doeleind	Indicatief budget	Toelichting	Te bekostigen beleid
Transitiefonds	€ 25 mld. incidenteel (periode t/m 2035)	Terugbrengen van het Transitiefonds dat geschrapt is door het huidige kabinet. PBL et al. hebben het MCEN-maatregelenpakket, spoor 2, geanalyseerd. De totale kosten daarvoor waren € 21,3 mld. t/m 2035. Met het pakket konden de doelen niet gehaald worden volgens het consortium. Meer is dus nodig, conform toenmalige inschatting Rutte-IV. WUR (november 2025) geeft aan dat verplichtende stikstofmaatregelen nodig zijn voor borging en doelmatige, integrale inzet van middelen. Het Transitiefonds moet gebiedsgericht en integraal ingezet worden (dus niet uitsluitend voor stikstof).	- Zonering (integrale extensivering met verplichte, gebiedsspecifieke maatregelen in zones van 1 tot 2 kilometer rondom N2000 en andere kwetsbare en stikstofgevoelige gebieden en 35 Aanvalsplan Gruttogebieden; tussen 200.000 en 650.000 ha volgens PBL; ca. € 11 mld. volgens WUR, p. 56) - Doorlopende regeling beëindiging en verplaatsing veehouderijlocaties, gebiedsgericht in bovengenoemde zones, met grondaankoop t.b.v. herwaardering voor extensieve, natuurinclusieve landbouw en natuurbeheer - Verplichtende management- en innovatiemaatregelen, evt. normeren en beprijzen van emissies - Aanpak piekbelasters (inclusief nadeelcompensatie) - Stimuleren en vereenvoudigen omschakeling naar biologisch (subsidies, bevorderen marktaandeel, pilotprojecten) - Reductie gebruik en impact bestrijdingsmiddelen - Registratie, benchmarking en monitoring bestrijdingsmiddelen - Emissiereductie industrie, mobiliteit en bouw

Agrarisch natuurbeheer	€ 0,5 mld. p/jaar structureel	Huidige reservering voor ANB (behouden als structurele middelen). Handhaven van deze reservering is van belang. Ophoging lijkt op dit moment niet nodig.	- Concentratie inzet middelen in bovengenoemde afgebakende extensiveringszones - Neem langjarige contracten en zwaar beheer (minimaal 35%) als uitgangspunt, zeker in 35 Aanvalsplan Gruttogebieden - 10% natuurlijke landschapselementen - Herwaardering van grond t.b.v. extensivering
Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer (SNL)	€ 0,2 mld. p/jaar structureel	Ophoging van de middelen voor SNL <u>is nodig</u> zodat ze zijn aangepast aan de inflatie en de noodzaak tot intensiever natuurbeheer.	Met SNL wordt natuurbeheer door terreinbeherende organisaties bekostigd

(Juridische) risico's bij ontoereikend beleid

Als niet wordt ingezet op systeemverandering naar een integraal duurzaam landbouwsysteem verslechtert de natuur verder, mogelijk onherstelbaar, en zullen constant nieuwe problemen opdoemen, met telkens juridische consequenties zoals vergunningenproblematiek, inbreukprocedures of dwangsommen. Quick fixes zijn geen echte oplossingen. Voor stikstof is nu eerst nodig dat op geborgde wijze effectieve en snelle maatregelen worden genomen, zodat zeker is dat de wettelijke doelstelling voor 2030 en het Greenpeace-vonnis worden gehaald en zodat de maatregelen juridisch meetellen om Nederland van het stikstofsloot te krijgen. Dit vergt een gebiedsgerichte aanpak met regie vanuit het Rijk, waarbij gestuurd wordt op geborgde emissiereductie met prioriteit in de bovengenoemde zones. Hierbij moeten tegelijkertijd ook andere drukfactoren worden aangepakt, om nieuwe crises te voorkomen. Bij generieke maatregelen moet worden gezorgd dat voorlopers niet oneerlijk benadeeld worden (bijv. agro-ecologische en biologische bedrijven en bedrijven met succesvol weidevogel- en natuurbeheer).

Kansen en baten bij toereikend beleid

Toereikend beleid leidt tot een houdbaar systeem, dat niet telkens opnieuw tot juridische problemen zal leiden. Bij een aanpak op systeemniveau worden verschillende opgaven in samenhang opgelost. Een houdbaar landbouwsysteem leidt zo tot vele maatschappelijke baten: een gezonde leefomgeving, schoon water, weilanden vol bloemen en insecten, dieren die naar buiten kunnen, gezond voedsel, regie over ons voedselsysteem, meer boeren op een leefbaar platteland, en een goed imago voor de landbouw. [SEO/CE Delft \(2025, p. 8\)](#) lieten bovendien zien dat de kosten van stikstofbeleid aanzienlijk kleiner zijn dan de maatschappelijke schade die optreedt door het huidige stikstofsloot.

Zonder systeemverandering blijven crises en juridische ingrepen terugkeren. Snelle geborgde emissiereductie is nodig

Toereikend beleid leidt tot een duurzame landbouw dat brede, kosten overstijgende maatsch. baten oplevert

Natuurherstel

De opgave

De Europese Natuurherstelverordening (NHV) vraagt om een nationaal Natuurherstelplan (indienen september 2026, uitvoering vanaf september 2027). De NHV biedt een unieke kans om Nederland duurzaam te herstellen en versterken en daarmee vergunningenproblematiek op te lossen. Door te investeren in systeemherstelmaatregelen die integraal bijdragen aan biodiversiteit, waterkwaliteit, klimaatadaptatie en voedselzekerheid, kunnen wettelijke natuurdoelen worden gehaald en ontstaat een veerkrachtige, toekomstbestendige leefomgeving. Door de NHV aan te grijpen als paraplu die ook bestaande opgaven m.b.t. de leefomgeving omvat, kan met een goede uitvoering ook gezorgd worden voor bijvoorbeeld afronding van het Natuurnetwerk Nederland, het voldoen aan de opgaven uit de Kaderrichtlijn Water en de Vogel- en Habitatrichtlijn, en vergroening van steden. Om deze kansen op systeemherstel en koppelkansen goed te benutten, is regie vanuit het Rijk nodig, evenals voldoende budget voor investeringen en beheer.

De NHV biedt een kans om natuur, water en biodiversiteit integraal te herstellen en zo vergunningenproblematiek structureel op te lossen

Benodigd overheidsbudget

Indicatief budget	Te bekostigen beleid (niet limitatief)
Ca. € 40 mld. t/m 2050 Daarvan is ca. € 20 mld. t/m 2035 nodig vanwege benodigde startinvesteringen (aanleg natuur) Dat betekent dat gedurende de komende regeerperiode ca. € 2 mld./jaar noodzakelijk is. Zie toelichting onderaan dit hoofdstuk	- Grondaankoop voor realiseren benodigde hectares natuur - Eenmalige systeemherstelmaatregelen, zoals: - o Herstel wind- en waterdynamiek - o Stoppen drainage/water vasthouden - o Herstel aanvoer schoon (grond)water - o Herinrichting beken - o Verwijderen barrières rivieren - Extra areaal bos - Monitoring en inventarisatiekosten - Beheer en onderhoud natuur - Maatregelen ten behoeve van een natuurinclusieve samenleving, zoals Rijksbijdrage voor gemeenten voor inrichting, onderhoud en beheer extra groen in de stad (Rijk financiert 50%; 1,3 miljard totaal nodig tot 2030)

(Juridische) risico's bij ontoereikend beleid

De NHV bevat juridisch bindende doelen. De eerste te behalen doelen zijn gesteld voor 2030. De EC vereist toereikend beleid, wat betekent dat het beleid doelmatig is en dat wetenschappelijk onderbouwd kan worden dat hier sprake van is. Indien het beleid ontoereikend is, kan dit leiden tot inbreukprocedures vanuit de Europese Commissie of rechtszaken op nationaal niveau, met nieuwe vergunningenproblematiek als gevolg.

Kansen en baten bij toereikend beleid

Berenschot en Arcadis berekenen dat uitvoering van de NHV ten minste €129 mld. aan maatschappelijke baten oplevert en daarmee de kosten ruim

Ontoereikend beleid leidt tot meer juridische risico's

Toereikend NHV-beleid levert kansen

overstijgt. Deze baten bestaan uit bijv. te verwachten lagere zorgkosten en verbeterde biodiversiteit, waterkwaliteit en luchtkwaliteit. De NHV is daarmee niet alleen ecologisch, maar ook economisch en maatschappelijk rendabel. Zij versterkt landbouwpraktijken, waterbeheer en stedelijke leefbaarheid, creëert juridische ruimte voor vergunningverlening en fungeert als katalysator voor een integrale, toekomstgerichte ruimtelijke inrichting van Nederland.

Toelichting budget

In 2024 hebben Berenschot en Arcadis een [impact assessment](#) uitgevoerd in opdracht van het ministerie van LNV. De bevindingen van tabel 5 (p. 46) en tabel 6 (p. 47) uit dit rapport zijn hieronder samengevat in één tabel. Dit leidt tot een totaal benodigd bedrag van ca. € 76 mld. Dit bedrag bevat ook bijv. private lasten en lasten die bijv. kunnen worden ondergebracht in een Transitiefonds voor de landbouw (zie ook het hoofdstuk 'Landbouw en stikstof'). Na aftrek van dergelijke posten blijft naar schatting ca. € 40 mld. over aan kosten die niet elders belegd zijn, en dus voor uitvoering van de Natuurherstelverordening aanvullend moeten worden gereserveerd. Het verdient aanbeveling hierover navraag te doen bij het ministerie van LVVN.

Toereikende uitvoering van de NHV levert grote ecologische én maatsch. baten op die de kosten ruim overstijgen

Kostenpost	Investeringskosten/kosten voor beheer en onderhoud	Contante waarde over analyseperiode tot 2050 (mln.)	Aannames, kengetallen en bronnen
Extra natuur buiten NNN aanleggen	Investeringskosten	5.000	Uitgaande van: - 60.000 ha extra natuur buiten NNN - Aanlegkosten van € 20.000 per ha - Beheerkosten van 2% van de aanlegkosten - Aanschafkosten van de grond: € 80.000 per ha
	Beheer- en onderhoudskosten	297	
Extra natuur binnen de NNN aanleggen	Investeringskosten	2.000	Uitgaande van: - 30.000 ha extra natuur binnen NNN - Aanlegkosten van € 20.000 per ha - Beheerkosten van 2% van de aanlegkosten - Aanschafkosten van de grond: € 80.000 per ha
	Beheer- en onderhoudskosten	148	
Nemen van emissiereducerende maatregelen in de landbouw	Investeringskosten	9.000	Uitgaande van: - Aantal agrarische bedrijven: 53.000 - Kosten per agrarisch bedrijf: € 271.000
Vergroening van stedelijk gebied	Investeringskosten	13.000	Uitgaande van: - Alle hittemaatregelen - Een derde van de watermaatregelen - € 92.000 per ha - 370.140 ha bebouwd terrein volgens CBS 2017. - Deel (50%) van het bebouwd terrein moet vergroend worden - 2% kosten voor beheer en onderhoud
	Beheer- en onderhoudskosten	3.000	
Waterkrachtcentrales verwijderen	Investeringskosten	19	Uitgaande van: - Vier waterkrachtcentrales - € 5 mln. aan schadevergoeding en verwijderingskosten

Minder gebruik van bestrijdingsmiddelen	Beheer- en onderhoudskosten	2.000	Uitgaande van: - Wegvallende opbrengsten op korte termijn: 10% in 2024 tot 0% in 2050 (natuurlijke bestrijding) - Areaal akkerbouw: 539.000 ha - Opbrengsten van akkerbouw per ha: € 3.690
Bij-vriendelijk beheer	Beheer- en onderhoudskosten	0	Uitgaande van: - Minder maaien - In sommige gevallen ook duurder maaien - Netto-effect: 0
Vernatting veengronden	Investeringskosten	1.000	Uitgaande van: - 15.500 ha vernatte landbouwgrond - Aanschafkosten van de grond: € 80.000 per ha
Kruidenrijk grasland, akker- en weidevogelbeheer, overgangszones Natura 2000, groenblauwe dooradering	Beheer- en onderhoudskosten	22.000	Uitgaande van: - ANLb-inzet Landbouwakkoord - 334.168 ha - € 1.117.140 per jaar
Extra areaal bos	Investeringskosten	1.000	Uitgaande van: - 10.000 extra ha bos - Grondverwervingskosten: € 80.000 - Inrichtingskosten: € 28.000 - Beheerkosten: 1%
	Beheer- en onderhoudskosten	99	
Monitoring en inventarisatiekosten	Investeringskosten	123	Uitgaande van: - Monitoren van 75% van Nederland - Aantal ha in Nederland: 4.154.302 - Normkosten monitoring: 21 €/ha (op basis van ongewogen gemiddelde SKP Bij12 voor monitoring) - Inventarisatiekosten: 200% van de normkosten van monitoring
	Beheer- en onderhoudskosten	852	
Administratieve lasten		4.000	
Regeldruk voor bedrijfsleven en burgers		12.000	
TOTAAL		75.538	

Klimaat en energie

De opgave

Om het 1,5°C-doel in zicht te houden, moet Nederland een eerlijke bijdrage leveren en alles op alles zetten om haar uitstoot te reduceren². De komende kabinetsperiode is bepalend om voldoende CO₂-reductie vóór 2030 te realiseren en het pad richting klimaatneutraliteit in 2040 haalbaar te houden³. Dit vraagt om versnelling én heroriëntatie van middelen op maatregelen met effect vóór 2030⁴. Zonder die koerswijziging neemt het risico op het missen van de klimaatdoelen en op economische en juridische schade aanzienlijk toe.

Economische en juridische urgentie

Na de Urgendzaak rust op de overheid een juridisch afdwingbare plicht om emissies te reduceren⁵. Daarnaast doet de rechtbank op 28 januari 2026 uitspraak in de klimaatzaak Bonaire. Hoewel niet op de uitkomst vooruitgelopen kan worden, wijzen jurisprudentie en ambtelijke inschattingen erop dat een uitspraak tot naleving van het 55%-doel voor 2030 reëel is⁶. De meest recente KEV van het PBL laat zien dat hiervoor nog 22 Mton CO₂-reductie nodig is⁷. Zonder aanvullende reductie ontstaat een verhoogd risico op juridische ingrepen met brede maatschappelijke en economische gevolgen.

Beleidsvoorstellen en inzet van middelen

Het Klimaatfonds⁸ en de SDE++⁹ zijn twee van de belangrijkste financieringsinstrumenten om CO₂ te reduceren. Een aanzienlijk deel van het Klimaatfonds is nu nog gericht op maatregelen die pas na 2035 effect sorteren. Herprioritering naar maatregelen die vóór 2030 aantoonbare CO₂-reductie realiseren is daarom noodzakelijk. Daarbovenop blijft de SDE++ belangrijk voor de financiering van emissiereductie. Versterking en continuïteit van de regeling zijn nodig om projecten tijdig te realiseren. Daarnaast blijft de inzet van flankerend beleid van belang voor een robuust reductiepad richting 2040.

Het onderstaande maatregelenpakket omvat de maatregelen die voor een groot gedeelte een bijdrage kan leveren aan doelrealisatie in 2030 en past voor een groot gedeelte binnen de bestaande budgettaire kaders.

Nederland moet versneld sturen op CO₂-reductie vóór 2030

Zonder extra reductie neemt het juridische en economische risico toe; min. 22 Mton extra CO₂-reductie is noodzakelijk

Onderstaand pakket levert substantiële CO₂-reductie in 2030, zoveel als mogelijk binnen de bestaande budgettaire kaders

Maatregel	Indicatief budget	CO ₂ -reductie	Toelichting
Stimulering groene waterstof (Klimaatfonds) Bundelen vraag duurzame energie voor waterstof uit elektrolyse bij wind-op-zee-aanlandingslocaties	Ca. € 1,5 mld. p/jaar, binnen het Klimaatfonds	Ca. 2-3 Mton (indirect)	Door te werken met kavel, tenders en overheidsregie op vergunningen en netaansluitingen wordt het proces efficiënter en voorspelbaarder. De vervanging van grijze door groene waterstof levert naar verwachting 2 tot 3 Mton CO ₂ -reductie op in 2030 bij 5 GW elektrolyse ¹⁰ . Daarmee zetten we een belangrijke stap richting het bindende RED III-doel: in 2030 moet minstens 42% van het industriële waterstofverbruik hernieuwbaar zijn ¹¹ .

Gebouwde omgeving (Klimaatfonds) Structurele voortzetting van het Nationaal Isolatieprogramma, samen met normering hybride warmtepompen	Ca. € 1 mld. p/jaar extra, binnen het Klimaatfonds t.o.v. bestaand beleid, zoals het Nationaal Isolatieprogramma, de ISDE en het Warmtefonds	Ca. 3 tot 5 Mton	Door dit programma structureel te maken, kunnen jaarlijks honderdduizenden woningen natuurinclusief worden verduurzaamd ¹² . In combinatie met de subsidie en normering op hybride warmtepompen, levert dit 3 tot 5 Mton reductie op in 2030. Deze investeringen verlagen structureel de energiekosten voor de huishoudens en vermindert energiearmoede. Binnen het Nationaal Isolatieprogramma zou de nadruk bovendien nog sterker moeten liggen op gezinnen die met energiearmoede te maken hebben.
Versterking omgevingsdiensten (Klimaatfonds) Extra onafhankelijke inspectiecapaciteit, zodat het toezicht op de industrie niet langer door de sector zelf wordt bepaald	Ca. € 100 mln. p/jaar binnen het Klimaatfonds	Ca. 0,5 Mton	Ambtelijke inschattingen wijzen erop dat structureel ca. €100 mln. structureel nodig is om toezicht en handhaving op klimaat- en milieuregels op orde te brengen. Een betere naleving van energiebesparings- en emissieverplichtingen kan bovendien ongeveer 0,5 Mton aan extra CO ₂ -reductie in 2030 opleveren ¹³ .
Energiebesparingsplicht versterken (Klimaatfonds) Verlenging terugverdientijd van 5 naar 10 jaar, met verbetering handhaving	Ca. € 25 mln. p/jaar, binnen het Klimaatfonds	Ca. 1,3 tot 3,3 Mton	Handhaving bestaand beleid levert ca. 1,3 Mton reductie op in 2030 ¹⁴ . Dit is mogelijk dankzij versterking omgevingsdiensten. Extra reductie van 0,5 tot 1,5 Mton in 2030 volgt uit beleidsmatige afleiding bij verlenging wettelijke terugverdientijd ¹⁵ .
Behoud CO₂-heffing industrie De huidige heffing is een verstandige heffing die specifiek ontworpen is om rekening te houden met verschillende industriële sectoren en potentiële wegleffecten.	-	Ca. 0 tot 6 Mton ¹⁶	De CO ₂ -heffing belast alleen de uitstoot die bedrijven boven hun ETS-benchmark uitstoten. Daarmee borgt de heffing emissiereductie. Het buitenwerking stellen van de huidige heffing biedt geen oplossing voor de concurrentiepositieproblemen van de Nederlandse industrie. Die liggen dieper en reiken verder dan Nederland. De CO ₂ -heffing creëert juist een gelijk speelveld voor duurzame bedrijven. Juist zij hebben baat bij heldere, consistente spelregels.
Continuering in intensivering SDE++ Gericht extra budget e-boilers, industriële en hybride warmtepompen en waterstof	Ca. € 0,8 mld. p/jaar extra t.o.v. van bestaand beleid ¹⁷	Ca. 2 tot 4 Mton (Ca. 8 Mton in 2035) ¹⁸	De SDE++ is het belangrijkste instrument voor kosteneffectieve CO ₂ -reductie in de industrie en energiesector, maar wordt geremd door de beperkte budgetreservering. De SDE++ moet gecontinueerd en opgeschaald worden tot minimaal 2035, met voldoende ruimte voor vooral de meest efficiënte technieken, zoals elektrificatie, natuurinclusieve wind- en zonneparken, e-boilers en industriële warmtepompen. Verder is het noodzakelijk om binnen de SDE++ ruimte te creëren voor tweerichtingscontracten aan de aanbodzijde, naast die aan de vraagzijde (zie maatregel hierna).
Tweerichtingscontracten (CfD's) voor elektrificatie Gericht op vraagstimulatie industriële elektrificatie ten behoeve van afname wind op zee	Ca. € 250 tot € 450 mln. ¹⁹	Ca. 2,2 Mton (Ca. 6,5 Mton in 2035)	Voor een voorspelbare uitrol van wind op zee is beleid gericht op de vraag nodig. Nu remt een wederzijdse afhankelijkheid de transitie: ontwikkelaars twijfelen door onzekerheid over toekomstige afname, terwijl industriële elektrificatie (onder andere) achterblijft door gebrek aan gegarandeerde beschikbaarheid. De invoer van CfD's aan de vraagzijde kan dit doorbreken. In combinatie met flankerend, normerend beleid krijgen industriële afnemers met een gegarandeerde elektriciteitsprijs meer investeringszekerheid, ontstaat een stabiele vraagbasis en verbetert de businesscase voor nieuwe windparks. Zo wordt de verdere uitrol van wind op zee weer voorspelbaar en haalbaar.

Overige maatregelen

- De invoering van **betalen naar gebruik** moet worden doorgezet om mobiliteit eerlijker en toekomstbestendig te maken. Implementatie is voorzien in de volgende kabinetsperiode. Automobilisten betalen dan per kilometer, afgestemd op het type voertuig, zodat ook elektrische auto's evenwichtig bijdragen aan de maatschappelijke kosten. Deze modernisering van de autobelastingen creëert een betere balans tussen aanschaf, bezit en gebruik, terwijl duurzame keuzes aantrekkelijk blijven. Bovendien kan een hoger kilometertarief in drukke gebieden tijdens de spits bijdragen aan een efficiënter gebruik van onze wegen.
- Het **actieplan windenergie op zee** moet overeind blijven en gericht worden uitgebreid om energieonafhankelijkheid, de businesscase en leveringszekerheid te versterken²⁰. Natuurversterkende maatregelen moeten daarin een standaard onderdeel worden, bepleiten ontwikkelaars, netbeheerders en natuurorganisaties. Zo realiseren we niet alleen meer duurzame energie, maar ook concrete winst voor de natuur: een dubbele opbrengst voor een sterker en groener Nederland.
- Met een jaarlijkse budgettaire derving van € 30 mln. is de **Regeling Groenprojecten**²¹ één van de meest kostenefficiënte publiek-private instrumenten voor structurele emissiereductie en versnelling van de duurzame transitie. In 2024 leidde de regeling tot ca. 0,35 Mton CO₂ en 0,2 Mton emissiereductie van stikstofoxiden en €1,6 mld. aan private investeringen in groene en innovatieve projecten. Op dit moment komt de regeling per 1 jan. 2027 te vervallen. Ons inziens moet deze worden verlengd.
- Met structureel €25 mln. kunnen de Participatiecoalitie, Fixbrigade en Energiebank Nederland samen collectieve én individuele bewonersinitiatieven op het gebied van **energiebesparing** mogelijk maken. Deze partijen bereiken via direct contact met bewoners een breed palet aan verschillende groepen. Hun complementaire aanpak is essentieel voor het versterken van de energietransitie. Het verbreedt draagvlak, neemt projectvertragingen weg, bevordert energieonafhankelijkheid en draagt bij aan het verminderen van netcongestie.
- De natuur op Bonaire, Saba en Sint-Eustatius verkeert in een zorgwekkende staat, maar herstel is nog mogelijk. Om de resultaten uit de eerste fase van het Natuur- en Milieubeleidsplan (NMBP) vast te houden en verdere achteruitgang te voorkomen, is financiering nodig voor natuurbescherming, herstel en versterking van lokale uitvoeringskracht. Dit vraagt om een investering tot 2030 van 300 miljoen. Daarna verdient de natuur van **Caribisch Nederland** structurele overheidsfinanciering zoals dat ook voor Europees Nederland geldt. Ook is het noodzakelijk dat Caribisch Nederland wordt opgenomen in het nationale klimaatadaptatiebeleid, met structurele reserveringen in de rijksbegroting²².
- Een reservering is nodig om vrijwilligers te ondersteunen die **Basiskwaliteit Natuur (BKN)** in beeld brengen. Met een bescheiden kostenpost van € 0,5 mln. per jaar kan het Rijk dit duurzaam borgen. Zo kunnen vrijwilligers worden voorzien van kennis en praktische tools, en kan basiskwaliteit natuur breed worden uitgerold in woonwijken en dorpen. Dit versterkt lokaal eigenaarschap en geeft de natuur een zichtbare, tastbare impuls; precies daar waar mensen wonen, werken en leven.

Bronvermelding

-
- ¹ Groene11 (2025). [Manifest: noodzakelijk beleid voor klimaat en natuur](#).
- ² Kalavasta, CE Delft, Berenschot (2025). [Nederland klimaatneutraal in 2040, een haalbaarheidsanalyse, januari 2025](#).
- ³ Planbureau voor de Leefomgeving (2024). [What are just and feasible climate targets for the Netherlands?](#)
- ⁴ Kalavasta, CE Delft, Berenschot (2025). [Nederland klimaatneutraal in 2040, een haalbaarheidsanalyse, januari 2025](#), p. 5.
- ⁵ Tweede Kamer (2022). [Wijziging van de Klimaatwet \(implementatie Europese klimaatwet\)](#), p. 3.
- ⁶ Rijksoverheid.nl (2025). [Documenten bij Woo-besluit over totstandkoming wijzigingen Klimaatfonds](#), p. 226. & Rijksoverheid.nl (2024). [Ambtelijke analyses hoofdlijnenakkoord](#), p. 296.
- ⁷ Planbureau voor de Leefomgeving (2025). [Klimaat- en Energieverkenningf](#), p. 6.
- ⁸ Ministerie van Klimaat en Groene Groei (2025). [Meerjarenprogramma Klimaatfonds 2026](#).
- ⁹ RVO (z.j.). [SDE++](#).
- ¹⁰ Planbureau voor de Leefomgeving (2025). [Eindadvies basisbedragen SDE++ 2025](#).
- ¹¹ Kalavasta (2023). [IBO Financiering Energietransitie](#).
- ¹² RVO (z.j.). [ISDE: Stand van zaken](#).
- ¹³ Berenschot (2024). [Versterking horizontale verantwoording omgevingsdiensten](#).
- ¹⁴ NVDE (2025). [Menukaart Groene Groei](#), p. 13.
- ¹⁵ Rijksoverheid (2023). [Scherpe doelen, scherpe keuzes: IBO aanvullend normerend en beprijzend nationaal klimaatbeleid voor 2030 en 2050](#).
- ¹⁶ Ministerie van Klimaat en Groene Groei (2025). [Beantwoording Kamervragen over de CO₂-heffing en het verduurzamen van de Nederlandse industrie](#), p. 5.
- ¹⁷ Dit betreft een reservering op basis van het meest ongunstige scenario voor de CO₂- en elektriciteitsprijs.
- ¹⁸ Planbureau voor de Leefomgeving (2025). [Eindadvies basisbedragen SDE++ 2025](#).
- ¹⁹ Dit betreft een reservering op basis van het meest ongunstige scenario voor de elektriciteitsprijs.
- ²⁰ Ministerie van Klimaat en Groene Groei (2025). [Aanbiedingsbrief bij Actieplan windenergie op zee](#).
- ²¹ RVO (2025). [Feiten en cijfers regeling Groenprojecten 2024](#).
- ²² Waterschap Rijn en IJssel (2023). [Integraal waterbeheer op Bonaire](#).